

Az iskolai szervezetek

A tanulók közösségei, a diákönkormányzat

A tanulók maguk szervezhetik a közösségi életüket, a jogszabályok biztosítják az ehhez való jogot. Egyben meghatározzák a tevékenységi kört, a joggyakorlás mikéntjét, annak terjedelmét. Ezt a lényeges tényezőt rögzíti a közoktatási törvénynek a tanulóközösségekről, diákönkormányzatokról szóló rendelkezése (Ktv. 62. § (2) bek.), amely szerint a tanulóközösségek a döntési jogkört a *nevelőtestület véleményének meghallgatásával gyakorolják*.

A közoktatási törvény (62. §.) úgy rendelkezik, hogy az iskola, a kollégium tanulói közös tevékenységük megszervezésére *diákköröket* hozhatnak létre. (A házirendben is szabályozni szükséges.) A *tanulóközösségek* – a fenti kitétel szerint – döntési jogkört gyakorolnak:

- saját közösségi életük tervezésében, szervezésében,
- tisztségviselőik megválasztásában.

A tanulóközösségek jogosultak képviseltetni magukat a *diákönkormányzatban*. Hiszen a tanulók, a diákkörök, a tanulóközösségek az érdekeik képviselőit hozták létre a diákönkormányzatot. A tanulók kötődése az iskolához, az a tény, hogy ott zajlik az életük, szinte ott vannak a létfeltételeik, magával hozza, hogy a közösségi életüket az adott körülmények között, a lehetőségek szerint szervezik.

A tanulók korábban említett mentális éretlenségéből, ennek következményeként (jogilag meghatározott) korlátozottan cselekvőképes voltukból következően – a közoktatási törvény rendelkezésének megfelelően – a diákönkormányzat munkáját a *tanulók által felkért nagykorú személy segíti*. A felkért nagykorú személy a diákönkormányzat megbízása alapján eljárhat a diákönkormányzat képviselőjében.

A nevelőtestület – a fentiek miatt – nem csupán szemlélője a diákönkormányzatoknak, hanem segítője, bizonyos vonatkozásban a munkájuk részese is. Így a *nevelőtestület véleményének kikérésével dönt* a diákönkormányzat:

- saját működéséről,
- a diákönkormányzat működéséhez biztosított anyagi eszközök felhasználásáról,
- hatáskörei gyakorlásáról,

- egy tanítás nélküli munkanap programjáról,
- az iskolai, kollégiumi diák-önkormányzati tájékoztatási rendszerének létrehozásáról és működtetéséről,
- az iskolarádió, iskolaújság szerkesztőségének, munkatársainak megbízásáról.

Fontos szerepe van a nevelőtestület abban, hogy noha a diákönkormányzat szervezeti és működési szabályzatát a választó tanulóközösség fogadja el, de a nevelőtestület hagyja jóvá. A törvény arról is rendelkezik, hogy az SzMSz jóváhagyása csak akkor tagadható meg, ha az jogszabálysértő, vagy ellentétes az iskola SzMSz-ével, illetve házirendjével. Ebből következően a tanulóknak a saját szabályzatuk elkészítése előtt meg kell ismerniük az intézmény szabályzatait, hiszen összhangot kell teremteni közöttük. A diákönkormányzat SzMSz-ének beterjesztésétől számított harminc napon belül nem nyilatkozik.

A diákönkormányzat *véleményt nyilváníthat, javaslatot tehet* az oktatási intézmény működésével és a tanulókkal kapcsolatos valamennyi problémakörben.

A jogosítványok igen széleskörűek. Így az intézmény, az iskola SzMSz-ének elfogadásakor (módosításakor) az iskolaszék, a kollégiumi szék, az iskolai, kollégiumi diákönkormányzat *egyetértési jogot* gyakorol. Ugyancsak egyetértési jogot gyakorol az iskolaszék, kollégiumi szék, az iskolai, kollégiumi diákönkormányzat a házirend elfogadásakor.

Egyetértési jogot gyakorol továbbá az iskolai, kollégiumi diákönkormányzat az alábbi esetekben:

- a jogszabályban meghatározott ügyekben az iskolai szervezeti és működési szabályzat elfogadásakor és módosításakor,
- a tanulói szociális juttatások elosztási elveinek meghatározásakor,
- az ifjúságpolitikai célokra biztosított pénzeszközök felhasználásakor.

A diákönkormányzatok jogosultságairól, az előző bekezdésben megjelölt „jogszabályban meghatározott ügyekben” fogalom-meghatározás körébe vont esetekről rendelkezik az oktatási intézmények működéséről szóló 11/1994. (VI. 8.) MKM. rendelet 31. §-a. Eszerint az iskolai, kollégiumi diákönkormányzat *véleményét* ki kell kérni:

- a tanulók nagyobb közösségét érintő problémák meghozatalánál,
- a tanulók helyzetét értékelő, elemző beszámolók készítéséhez, elfogadásához,

- a tanulói pályázatok, versenyek meghirdetéséhez, megszervezéséhez,
- az iskolai sportkör működési rendjének megállapításához,
- a napközis és tanulószobai foglalkozásokra való felvétel, a kollégiumi és externátusi elhelyezés iránti kérelem elbírálási elveinek meghatározásához,
- a tanórán kívüli tevékenység formáinak meghatározásához, a könyvtár, a sportlétesítmények működési rendjének kialakításához.

Az iskolaszék

Az iskolában folyó sokféle tevékenység kibontakoztatására és koordinálására több intézményt hívott életre a közoktatási törvény. Ezek között az egyik legfontosabb: az *iskolaszék*.

Ez az intézmény nem új keletű. Megközelítőleg a századfordulótól a II. Világháború végéig igen hatásosan és eredményesen működött. Az 1993-ban hatályba lépett közoktatási törvény hívta ismét életre azzal a céllal, hogy az iskolai *nevelő és oktató munkát segítse*.

A résztvevők köre:

- a nevelőtestület,
- a szülők és
- a diákok.

Az intézményfenntartók meghívás alapján vesznek részt a testület munkájában. Az iskolaszék azért szerveződik, hogy a pedagógiai tevékenységben érdekeltek széles körének *együttműködése* által *elősegítsék* az iskola demokratikus működését, a színvonalas oktató-nevelő munkát.

A résztvevők azonos számú képviselőkből álló testülete gyakorolja az iskolaszék törvényben biztosított jogait, amelyek meghatározott esetekben döntési, egyetértési, javaslattételi jogkört jelentenek.

Az iskolaszék jogosítványai

a/. *Döntési jogkörébe* tartozik:

- működési rendjének és munkaprogramjának elfogadása,
- a tisztségviselők megválasztása és
- azok az ügyek, amelyekben a nevelőtestület a döntési jogot az iskolaszékre ruházta.

b/. Egyetértési jogot gyakorol:

- a jogszabályban meghatározott kérdésekben a szervezeti és működési szabályzat elfogadásakor,
- a házirend elfogadásakor stb.

c/. Javaslattételi jogkörrel rendelkezik:

- az intézmény működésével kapcsolatos *valamennyi* kérdésben, főként az intézmény irányítását, a vezető személyét, az intézmény egészét vagy a tanulók nagyobb csoportját érintő esetekben.

A feladat ellátásához az iskolaszék térítésmentesen használhatja az iskola helyiségeit, berendezéseit. Teheti ezt oly módon, hogy ezzel ne korlátozza az intézmény szabályszerű működését.

Természetesen az óvodaszék, kollégiumi szék működésére, jogállására, feladataira az iskolaszék rendelkezéseit a sajátosságoknak megfelelően kell alkalmazni.

Ezek a jogok, jogi struktúrák akkor alkalmasak az értelmes együtt cselekvésre, ha nem teherként, hanem pozitív, előremutató együttműködésként fogadják az érintettek. A megvalósítás minősége határozza meg a cselekvés tartalmát.

Az iskolaszék keretében való együttműködés speciális tanár-diák viszony. A két pólusú együttműködést elemezve nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy ebben a szituációban a tanár-diák között sajátos helyzet áll fenn, esetleg egymást kell – egyenrangú félként! – meggyőzniük, együttesen kell döntést hozniuk.

Az iskolai életben, meghatározott körülmények között, a pedagógus-diák viszonyt sajátosságok övezik. Egyre több szó esik a diákok jogairól, ezzel együtt egyre kevesebb a kötelezettségeikről. A pedagógusnak is megvannak a jogai, amelyek – a már említett két pólusú jogviszonyban – sok esetben a diák kötelezettségében mutatkoznak meg. (A már ismert jogszabály ez esetben sajátos megközelítése miatt kívánja meg az ismételt hivatkozást.) Így, együttműködésükben vizsgálva megállapítható, hogy egyrészt, a közoktatási törvény (19. § (1) bek.) rendelkezése szerint a *pedagógus joga*, hogy a személyét, mint a pedagógus közösség tagját megbecsüljék, személyiségi jogait tiszteletben tartsák, nevelői, oktatói tevékenységét értékeljék és elismerjék. Másrészt, a törvény előírása szerint (12.§.) a *tanuló kötelezettsége* az iskola, kollégium vezetői, tanárai, alkalmazottai, a tanulótársai emberi méltóságát és jogait tiszteletben tartani. Ezt viszont – legtöbb esetben – a

pedagógus tanítja meg a diákjai számára. A törvényben írt jogokon és kötelezettségeken túl íratlan szabályok, erkölcsi normák is átszövik az életünket. Legtöbb esetben a pedagógusnak kell a legalapvetőbb normákra is megtanítania a diákokat.

Az iskolaszék intézménye a tanár-diák viszonyt még sajátosabbá teszi a jogosítványok együttgyakorlása miatt.

Ha a nevelési-oktatási intézményben nem működik óvoda, iskola, kollégiumi szék, minden olyan kérdésben, amelyben a jogszabály rendelkezése alapján egyetértési jogot gyakorolna a szülői szervezet (közösség) véleményét kell kikérni.

Az iskolai élet szabadsága

Az iskola élete nemcsak a törvény szintjén, annak keretei között, azokat a lehetőségeket biztosítva szabályozott, hanem a helyi viszonyoknak is megfelelően, zavarmentesen kell hogy működjék.

A törvény rendelkezéseiből, szerkezetéből adódóan nem képes, és nem is lenne a törvényhozók szándékai szerint való, hogy – jelen esetben – az intézmény életét, az iskolai életviszonyokat mereven beszabályozza. Nem teszi ezt azért sem, mert egyrészt, az intézmény cselekvési szabadságát megbénítaná, másrészt, minden jó szándékú igyekezete mellett sem lenne képes a teljes, a legrészletesebb szabályozásra. Így működik az az egyensúlyi helyzet, hogy a törvény *alapvetően meghatározza* az iskolai élet rendjét, de ugyanakkor *biztosítja az intézmény szabadságát* arra, hogy a helyi sajátosságok (mivel ő ismeri kellő alaposággal) figyelembevételével építse ki az életét.

A szervezeti és működési szabályzat (SzMSz)

A fentiekből következően válik szükségessé, hogy az intézmény – a jogi szabályozáson túl – a saját, „testre szabott” szabályzatát is megalkossa.

Az intézmény működésére, belső és külső kapcsolataira vonatkozó rendelkezéseket a szervezeti és működési szabályzatban határozza meg. A közoktatási törvény (40.§. (2) bek.) úgy rendelkezik, hogy az intézmény szervezeti és működési szabályzatát az intézmény vezetője *készíti el*, és a nevelési-oktatási intézményben a nevelőtestület, más közoktatási intézményben a szakalkalmazotti értekezlet *fogadja el*.

Elfogadásakor és módosításakor az óvodaszék, iskolaszék, kollégiumi szék, továbbá az iskolai vagy kollégiumi diákönkormányzat *egyetértési jogot gyakorol*.

A szervezeti és működési szabályzat az intézmény fenntartójának *jóváhagyásával* válik érvényessé.

A jog és annak racionális gyakorlása mindig az oktatási célok megvalósítását kell hogy szolgálja. A nevelési-oktatási intézmények működéséről szóló 11/1994. (VI. 8.) MKM rendeletben rögzített előírások határozzák meg az intézmény szervezeti és működési szabályzatának jogszabályi követelményeit. Az SzMSz-nek – sok egyéb mellett tartalmaznia kell:

- a pedagógiai munka belső ellenőrzési rendjét,
- az intézményvezető és az intézményvezető helyettes akadályoztatása esetére a helyettesítés rendjét,
- a vezetők és az iskolaszék, az óvodaszék, a kollégiumi szék, valamint az óvodai, iskolai, kollégiumi szülői szervezet (közösség) közötti kapcsolattartás formáját,
- a külső kapcsolatok rendszerét, formáját és módját,
- az ünnepek, megemlékezések rendjét, a hagyományok ápolásával kapcsolatos feladatokat,
- a gyermek, a tanuló távolmaradásának, mulasztásának igazolására vonatkozó rendelkezéseket,
- a rendszeres egészségügyi felügyelet és ellátás rendjét,
- az intézményi védő, óvó előírásokat,
- a bombariadó esetén szükséges teendőket,
- a tanórán kívüli foglalkozások szervezeti formáját,
- a diák-önkormányzati szerv, a diákképviselők, valamint az iskolai vezetők közötti kapcsolattartás formáját és rendjét, a diákönkormányzat működéséhez szükséges feltételeket. Ebben a körben a legjelentősebb feladat a helyiségek, berendezések használata, költségvetési támogatás biztosítása stb.

A házirend

A nevelési-oktatási intézmény másik olyan szabályzata, amely a helyi viszonyokat rendez, a mindennapi munkának a részleteit szabályozza.

A jogszabályok jellegéből adódik, hogy az SzMSz és a házirend, mint szabályzatok, a jogszabályokkal ellentéte rendelkezéseket nem tartalmazhatnak.

Az iskola, mint intézmény

1993. szeptemberében Lüneburgban európai gyermekvédelmi kongresszust szerveztek „Love is not enough”, azaz Nem elég csupán szeretni – jelmonddal. Valóban, nem elég „csak” szeretni, gondoskodni is kell a gyermekről. Ezt nyomatékosított hangsúllyal vésték az agyakba a kongresszus érdemi szószólói. Nem elég csak a fizikai gondoskodást biztosítani a gyermekek részére, hanem a szellemi „tápanyagot”, a tisztességes élet biztonságát, az életben való stabilitás érzetét is elő kell segíteni. Az ehhez szükséges akaratot, jellemszilárdságot, a helytálláshoz kellő erőt, a nehézségek legyőzését elősegítő szándékot kell erősíteni. Tiltani önmagában kevés. Tudatosítani kell, hogy mit jelent számára a testi és lelki egészség, mi az élet valódi értéke.

Sokan összetévesztik a viselkedéskultúrát az emberré formálás folyamatával. Nem lehet különbséget tenni a *formai* és *tartalmi* elemek között, mint ahogy nem lehet azonosítani a látszatot és az értékeket. A szülők nem kevesen úgy vélik, ha megtanítják gyermekeiket a helyes viselkedésre, a magatartási szabályokra, akkor „megnevelték” őket. Ez viszont az életben való helytálláshoz, a talpon maradáshoz, a nehéz helyzetekben tanúsítandó igaz, emberi tettekhez kevés. A gyermek, az éppen csak felnőtté cseperedett ifjú (fiú és leány) az élet hétköznapiabb helyzeteiben alig tud, vagy nem tud, esetleg nem akar különbséget tenni az erkölcsi értelemben vett *jó* és *rossz* között, vagy sok esetben nincs hozzá ereje, elszántsága, kitartása hogy a jót válassza és véghez is vigye azt.

A gyermekek számára a szülők gyakran nem képesek valódi értékeket átadni. Az ilyen gyermekek, bár anyagilag jól ellátottak, mégis *intellektuálisan hátrányos helyzetűek*. A pedagógusok ezeknek a gyermekeknek a nevelése során kényszerhelyzetben kerülnek. Lelkiismeretük szerint nem tehetnek mást, minthogy tudomásul veszik az adott helyzetet. Pedig ez a szülők vétké. A pedagógusok megpróbálják pótolni a nevelési hiányosságokat. Sok esetben elegendő, ha a pedagógus a munkájával, példamutatásával, önmaga életével tesz tanúbizonyságot. Önmagát adja, értékrendjét, gondolkodását, szellemiségét viszi a pedagógiai tevékenységébe. Ha a pedagógus tud elvonatkoztatni attól, hogy a tehetős szülők, a befolyásos rokonság gyermeke a primus inter pares, azaz első az egyenlők között, ha észre veszi a másik gyermek nélkülözését, esetleg magára maradottságát,

szorongását, akkor már sokat tett a lényeg feltárásán túl az érdemi tevékenység előkészítésében. A feladat közösségi munkát kíván, vagyis mindenkinek részt kell vállalnia a valódi értékek továbbításában.

Társadalmi életünk, közgondolkodásunk olyan módon alakult, pontosabban torzult, hogy vannak szülők, akik úgy gondolják, hogy az ő gyermeküket több jog, egyéb privilégium illeti meg, mint a többi gyermeket. Igaz, minden szülő elfogult a saját gyermekével szemben, ez fel sem róható, mert a természet rendje szerint való. De, hogy az egyik gyermek a másik kárára szerez előnyöket magának, ez nem etikus gondolkodásra vall.

Ez a sajátos szemléletmód az iskolai élet hétköznapijaiban is lecsapódik. Arról viszont nem szabad megfeledkezni, hogy az iskola oktatási intézmény. *Intézményi* jellegéből fakadóan *jogosítványok illetik meg*. A közoktatási törvény a már eddig említett pedagógusokat és diákokat megillető jogokon és kötelezettségeken túlmenően a tankötelezettséget, az oktatási intézmény közös szabályait, az intézmény rendjét, működését és *eljárás rendjét* is szabályozza.

Tankötelezettség

A gyermek, ha eléri az iskolába lépéshez szükséges fejlettséget, legkorábban abban a naptári évben, amelyben a hatodik, legkésőbb amelyben a nyolcadik életévét betölti *tankötelessé válik*. A gyermek, ha az iskolába lépéshez szükséges fejlettséget elérte, abban a naptári évben, amelyben a hatodik életévét május 31. napjáig betölti, megkezdi a tankötelezettség teljesítését. A szülő kérelmére a gyermek megkezdheti a tankötelezettség teljesítését akkor is, ha a hatodik életévét december 31. napjáig tölti be. A tankötelezettség kezdete annál a gyermeknél eshet a nyolcadik életévre, aki augusztus 31. utáni időpontban született. A tankötelezettség teljesítése a tanév első tanítási napján kezdődik.

A tankötelezettség annak az évnek a végéig tart, amelyben a tanuló a tizennyolcadik életévét betölti. A sajátos nevelési igényű tanuló tankötelezettsége meghosszabbítható legfeljebb annak a tanévnek a végéig, amelyben a huszadik életévét betölti.

Az iskola igazgatója dönt

- a tankötelezettség kezdetéről az óvoda véleménye alapján, illetőleg ha a gyermek nem járt óvodába, vagy az óvoda kezdeményezi a nevelési tanácsadó véleményezése alapján, a sajátos nevelési igényű gyermek esetében a tanulási képességet vizsgáló szakértői és rehabilitációs bizottság vagy az országos szakértői és rehabilitációs tevékenységet végző szakértői és rehabilitációs bizottság szakértői véleménye alapján,
- a tankötelezettség meghosszabbításáról a tanulási képességet vizsgáló szakértői és rehabilitációs bizottság vagy az országos szakértői és rehabilitációs tevékenységet végző szakértői és rehabilitációs bizottság szakértői véleménye alapján.

A tankötelezettség - a szülő választása alapján – *iskolába járással* vagy *magántanulóként* teljesíthető.

Ha az iskola igazgatója vagy a gyámhatóság, illetve a gyermekjóléti szolgálat megítélése szerint a tanulónak hátrányos, hogy a tankötelezettségének magántanulóként tegyen eleget, vagy az így elkezdett tanulmányok befejezésére nem lehet számítani, köteles erről értesíteni a gyermek lakóhelye, ennek hiányában tartózkodási helye szerint illetékes önkormányzat jegyzőjét. A jegyző dönt arról, hogy a tanuló milyen módon teljesítse tankötelezettségét. Hátrányos helyzetű tanuló esetén az iskola igazgatójának a döntéséhez be kell szerezni a gyermekjóléti szolgálat véleményét.

A tanulói jogviszony megszűnése után bármelyik, a bizonyítvány kiállítására jogosult iskolában tehető *alapműveltségi vizsga*, illetve *érettségi vizsga*., a vizsgaszabályzat szerint. Érettségi vizsga tehető a tanulói jogviszony fennállása alatt és a tanulói jogviszony megszűnését követően a vizsgaközpontban. Az alapműveltségi vizsgát és az érettségi vizsgát minden esetben a vizsga időpontjában érvényes vizsgakövetelmények szerint kell letenni.

Az *érettségi bizonyítvány* középiskolai végzettséget tanúsít, és a felsőoktatási intézménybe való felvételre, továbbá szakképzésbe való bekapcsolódásra, valamint munkakör betöltésére, tevékenység folytatására jogosít. A felsőoktatási intézmény határozza meg, hogy a felvételhez az érettségi vizsga egyes vizsgatantárgyaiból milyen szintű követelményekre épülő vizsgát és vizsgaeredményeket kell teljesíteni.

Az érettségi vizsga egyes vizsgatantárgyaiból letett vizsga megismételhető. A felsőoktatási intézmény a felvételi kérelem elbírálásakor a középiskolai tanulmányok során kapott osztályzatokat és a középiskolai tanulmányokon elért eredményeket figyelembe veheti, illetve veszi.

Az iskolai nevelés és oktatás közös szabályai

Az iskolák – a helyi önkormányzatok által fenntartott iskolák az önkormányzati intézkedési tervvel, illetve a fejlesztési tervvel összhangban – megállapodhatnak a törvényben meghatározott feladataik összehangolt, illetve közös megszervezésében. Ha a helyi önkormányzat által fenntartott általános iskola kevesebb mint nyolc évfolyammal működik, a kötelező felvételt biztosító iskolával megállapodásban kell rendeznie az együttműködés részleteit. A megállapodás az iskolák fenntartóinak jóváhagyásával válik érvényessé.

Az, aki nem fejezte be az általános iskola nyolcadik évfolyamát, és elmúlt tizenhat éves, a nappali rendszerű iskolai oktatás keretében felzárkóztató oktatásban vehet részt. Ez egy vagy két évig /tíz vagy húsz hónapig/ tart. A megszervezésénél figyelembe kell venni:

- a tanuló a felzárkóztató oktatás keretében elsajátítja azokat az ismereteket, amelyek a szakképzés megkezdéséhez szükségesek. A felzárkóztató oktatás sikeres befejezése után a szakképzési évfolyamon, évfolyamokon felkészül a szakmai vizsga letételére.

A tanuló elfoglaltságához igazodó iskolai nevelésre és oktatásra vonatkozó külön rendelkezés

Az, aki nappali rendszerű iskolai oktatásban nem tud vagy nem akar részt venni, attól a tanévtől kezdve, amelyben a tizenhatodik életévét betölti, a munkahelyi, családi vagy más irányú elfoglaltságához, a meglévő ismereteihez és életkorához igazodó iskolai oktatásban /felnőttoktatás/ kezdheti meg, illetve folytathatja tanulmányait.

A tankötelezettség megszűnése után a tanuló – kiskorú tanuló esetén a szülő és a tanuló közösen – dönti el, hogy az iskolai tanulmányait a nappali rendszerű iskolai oktatásban vagy a felnőttoktatásban folytatja-e, azzal a megkötéssel, hogy annak a tanévnek a végéig, amelyben a tizennyolcadik életévét betölti, csak a nappali oktatás munkarendje szervezett oktatásban vehet részt.